

УДК 159.9:378

DOI: 10.32342/2522-4115-2023-1-25-7

О.В. ЛЕБІДЬ,

*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної роботи,
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

П.С. ГРИЦКЕВИЧ,

*викладач кафедри іноземних мов,
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ЗМІСТ КОНОТАТИВНИХ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті проводиться аналіз проблем конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів. Метою статті є дослідження та теоретичне обґрунтування змісту конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів. На основі теоретичного аналізу доводиться, що для успішної реалізації різноманітних форм професійної діяльності у психолога повинні бути сформовані конотативні навички професійного спілкування. Спираючись на дослідження проблем міжособистісного спілкування, особливостей професійного спілкування майбутніх фахівців, сутності та структурних компонентів професійного спілкування психологів, формування професійного спілкування майбутніх фахівців, змісту навичок професійного спілкування майбутніх фахівців, сутності поняття «конотація», а також конотативного аспекту професійного мовлення, було проведено теоретичне дослідження щодо обґрунтування змісту конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів. Визначено, що навички професійного спілкування є сформованими на основі засвоєних знань, вмінь і практичного досвіду способами і прийомами спілкування, спрямованими на реалізацію комунікативної функції професійної діяльності. Аналіз змісту професійних стандартів «Практичний психолог закладу освіти» і «Практичний психолог (соціальна сфера)» довів важливість сформованості конотативних навичок професійного спілкування у психологів.

У статті обґрунтовано зміст конотативних навичок професійного спілкування, які допомагають психологові виявляти чемне, ввічливе ставлення до співрозмовників у різних професійних ситуаціях; дотримуватись балансу, рівноваги між інтимністю та дистантністю в професійному спілкуванні; створювати враження про себе як про культурну людину; виражати повагу до співрозмовників і викликати в них очікувану реакцію; використовувати етикетні кліше; мінімізувати негативну оцінку, незгоду, антипатію, при цьому максимізувати позитивну оцінку інших, згоду між собою й іншим, симпатію; висловлювати свою думку правильними словами та у певних межах, щоб коментарі були ефективними та проникливими; використовувати ясні, лаконічні, точні, ввічливі, правильні висловлювання у усному спілкуванні.

Ключові слова: навички, спілкування, професійне спілкування, навички професійного спілкування, конотативні навички, конотації, ввічливість, етикетні норми.

Постановка проблеми. Серед практичних навичок, необхідних для надання високоякісної психологічної допомоги, окреме місце посідають навички професійного спілкування психологів. На всіх етапах надання допомоги: знайомство і встановлення стосунків довіри; розпитування, дослідження проблеми, формулювання й перевірка гіпотез; усвідомлення проблеми і розгляд альтернативних способів її розв'язання; оцінка й узагальнення досягнутих результатів і завершення контакту [Психологічне кон-

сультування: основні етапи, 2012] – відбувається спілкування між психологом і клієнтом. При цьому під час такого спілкування важливо, щоб психолог проявляв чемне й ввічливе ставлення до співрозмовників у різних професійних ситуаціях, що є основою конотативних навичок професійного спілкування. У *Стандарті вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти* [Стандарт вищої освіти, 2019] наголошується на формуванні конотативних навичок професійного спілкування, а саме: навичок використання інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК 3), навичок міжособистісної взаємодії (ЗК 8), навичок дотримання норм професійної етики (СК 10). З огляду на це, на нашу думку, важливим є дослідження й обґрунтування змісту конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів.

Аналіз останніх досліджень. Проблема конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів базується на теоретичному осмисленні складної феноменології міжособистісного спілкування (Н. Глушкова, Л. Котлова, Л. Магдисюк, Т. Сорочан та ін.), а також питань щодо особливостей професійного спілкування майбутніх фахівців (Л. Барановська, О. Гевко, Л. Дунець, О. Макарова, А. Павліченко, І. Радомський, С. Солодчук та ін.). У цих дослідженнях професійне спілкування розглядається як міжособистісна взаємодія, спрямована на досягнення мети професійної діяльності; важливий засіб і умова розв'язання завдань певної професійної діяльності.

Сутності та структурним компонентам *професійного спілкування психологів* приділяли увагу такі вчені, як М. Барчій, Л. Пономаренко, Т. Ханецька, О. Хохліна, А. Чечко, Т. Ямчук та ін. Професійне спілкування психологів вони розглядають як важливу умову успішного здійснення професійної діяльності, а також здатність встановлювати й підтримувати контакти з іншими людьми.

Процес формування професійного спілкування майбутніх фахівців розглядається у дослідженнях науковців О. Берестенка, Л. Грибової, Н. Волкової, О. Макарової та ін. У цих працях наголошено, що формування професійного спілкування посідає особливе місце в підготовці майбутніх фахівців, а професійне спілкування супроводжує їх професійну діяльність та переходить у її професійно значущий та суттєвий аспект.

Проблемі змісту навичок професійного спілкування майбутніх фахівців приділяли увагу такі видатні вчені, як В. Андреев, С. Вдович, Л. Зельман, І. Зимня, А. Кучер та ін. Навички професійного спілкування вони розглядали як особистісні ресурси, що є результатом набуття в навчально-професійній діяльності індивідуального досвіду, необхідного для встановлення ефективної взаємодії із суб'єктами спілкування в процесі вирішення конкретних завдань професійної діяльності.

Питання сутності поняття «конотація», а також конотативного аспекту професійного мовлення розглядають такі вчені, як С. Амеліна, Р. Браун, І. Клименко, М. Курбанова, Л. Лужецька, О. Малая, Л. Стівен, С. Трегуб, С. Шевчук та ін.

Водночас аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких порушено питання навичок професійного спілкування майбутніх фахівців, дає змогу стверджувати, що фактично недослідженими залишаються питання розкриття змісту конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів.

Формулювання мети. Мета статті полягає у дослідженні та теоретичному обґрунтуванні змісту конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Позитивні результати професійної діяльності психолога залежать від міцності відносин між ним та клієнтом. Такі зв'язки будуються на ефективному професійному спілкуванні. Аналіз досліджень демонструє, що професійне спілкування є феноменом, який на сьогоднішній день активно досліджується фахівцями. Під професійним спілкуванням психолога розуміємо спеціально організовану, керовану, цілеспрямовану діяльність, змістом якої є обмін інформацією, досвідом, організація взаємостосунків та взаєморозуміння, досягнення фахівцем психологічного профілю оптимальної взаємодії зі співрозмовниками для вирішення професійних завдань.

На основі аналізу наукової літератури В. Андреев узагальнює зміст поняття «навички професійного спілкування» і зазначає, що цей феномен розглядається багатьма авторами як комунікативні здібності індивідів, що розвиваються протягом усього життя, має особисте значення для майбутніх фахівців незалежно від їх майбутньої професійної діяльності та міс-

тять навички утвердження (дозволяють особистості зберігати повагу, задовольняти потреби та захищати власні права, не домінуючи, маніпулюючи, зловживаючи чи контролюючи інших), навички аудіювання (дозволяють особистості розуміти точку зору інших людей), навички вирішення конфліктів; навички професійного спілкування забезпечують встановлення і розвиток контактів між людьми [В.О. Андреев, 2022, с. 45].

Щодо навичок професійного спілкування психологів, то вони є сформованими на основі засвоєних знань, вмінь і практичного досвіду способами і прийомами спілкування, спрямованими на реалізацію комунікативної функції професійної діяльності. Підтвердження цьому, наприклад, знаходимо у професійних стандартах «Практичний психолог закладу освіти» і «Практичний психолог (соціальна сфера)». У цих стандартах зазначено, що у психолога має бути сформовано здатність здійснювати комунікаційну діяльність; розуміти, висловлювати та інтерпретувати поняття, факти, думки, почуття як усно, так і письмово, слухати, говорити, читати та писати у відповідних соціальних і культурних контекстах; застосовувати методи соціально-психологічного спілкування. Тому, незалежно від досвіду професійної діяльності, у психологів мають бути розвинені навички професійного спілкування, які допомагають їм ефективно надавати психологічну допомогу [Професійний стандарт за професією «Практичний психолог закладу освіти», 2020; Професійний стандарт за професією «Практичний психолог (соціальна сфера)», 2021].

Також у означених стандартах знаходимо підтвердження того, що у психолога мають бути сформовані конотативні навички професійного спілкування, а саме: виконувати свою професійну діяльність з урахуванням етичних принципів; дотримуватись принципів надання психологічної допомоги (ненанесення шкоди, об'єктивності, конфіденційності, поваги до клієнта, необхідності та достатності надання інформації), діяти на основі етичних міркувань (мотивів), добросовісності, соціальної відповідальності, поваги до різноманітності та мультикультурності; налагоджувати ефективну міжособистісну комунікацію, управляти комунікацією під час взаємодії та координації дій [Професійний стандарт за професією «Практичний психолог закладу освіти», 2020; Професійний стандарт за професією «Практичний психолог (соціальна сфера)», 2021].

Обґрунтуємо зміст конотативних навичок професійного спілкування психологів.

Стосовно терміна «конотативні навички», то він походить від поняття «конотація», яке в словнику літературознавчих термінів розкривається як «... додаткове до основного ... значення знаку, що містить інформацію про експресивну силу та оцінну вартість даного знаку, а також емоції та волевиявлення, що супроводжують його використання. Здебільшого термін «конотація», або «конотативне значення» вживають щодо лексико-семантичних значень мовних та мовленнєвих одиниць. Конотація є універсальним мовним явищем, яке можна простежити в будь-якій мові. У вузькому розумінні вона відображає експресивні та емоційні можливості мови в практичному використанні. Справа в тому, що конотації виникають при практичному застосуванні мови щодо предмета мовлення [М.А. Kurbanova, 2020, с. 9222]. Конотативне значення може виражатися найрозумнішими способами: словотвірними (за допомогою суфіксів, префіксів, контамінованих, скорочених, складних форм тощо), лексичними (за допомогою слів, вжитих у «невластивій» функції, тобто тропів), граматичними (вживання одних морфологічних та синтаксичних форм замість інших), фонетичними та графічними (евфонія, специфічне написання художнього тексту та подібне)» [Словник літературознавчих термінів]. Конотативне значення слів відображає характер сприйняття мовцями тієї інформації, що міститься в слові. Найбільшу роль у передаванні конотативного аспекту семантики слова оригіналу відіграють його емоційний, стилістичний та образний компоненти. Тобто конотативне значення містить ознаки, які передають ставлення мовця до сказаного – оцінку (позитивну чи негативну) і почуття [С.М. Амеліна, 2014].

Ми пов'язуємо конотативні навички професійного спілкування з конотативною функцією мови, яка у науковій літературі (О. Малая, С. Трегуб, Р. Якобсон та ін.) ще називається функцією ввічливості. На думку О. Малої, одним із виявів утворення конотативних значень є реалізація практик позитивної ввічливості [О. Малая, 2008]. Тому, з огляду на важливість конотації ввічливості для налагодження і підтримання контакту між комунікантами, вважаємо це питання актуальним у контексті проблеми обґрунтування конотативних навичок професійного спілкування психологів.

Зазначимо, що ввічливість – це особливий стиль поведінки на основі шанобливого ставлення до інших членів суспільства у всіх міжособистісних взаємодіях; стратегічний принцип мовленнєвої поведінки у вигляді правил, дотримання яких сприяє досягненню цілей мовленнєвої взаємодії комунікантів [В.В. Серебрякова, 2019]; додержання балансу, рівноваги між інтимністю та дистантністю [P. Brown, L. Stephen, 1987]. На нашу думку, ввічливість є засобом успішної взаємодії між партнерами з комунікації.

Науковці (П. Грайс, Дж. Лакофф, Дж. Ліч (G. Leech)) виокремлюють максими ввічливого спілкування, які визначають етичні норми спілкування, такі як: максима такту, відповідно до якої треба зводити до мінімуму витрати зусиль партнера та намагатися збільшити його вигоду; максима великодушності (щедрості), що передбачає зведення мінімуму вигоди для себе, а також перекладає всі зусилля на себе; максима схвалення, яка стверджує, що не треба сварити інших; максима скромності, відповідно до якої треба уникати розбіжностей та прагнути до згоди; максима симпатії, яка приписує бути доброзичливим; максима апробації, щоб мінімізувати негативну оцінку і максимізувати позитивну оцінку інших; максима згоди, щоб мінімізувати незгоду і максимізувати згоду між собою й іншими; максима симпатії, щоб мінімізувати антипатію й максимізувати симпатію між собою та іншими [H.P. Grice, 1975; G. Lakoff, 1970; G. Leech, 1983].

Наведемо приклади проблем, що пов'язані з конотативним аспектом мовної ввічливості на рівні професійної взаємодії, які повинен враховувати психолог у професійному спілкуванні. Так, на думку Л. Сергієвської і Л. Мелехової, такими проблемами є: 1) проблема «Ти чи Ви?» (український мовний етикет передбачає звернення на «Ви» як ввічливе стосовно офіційної особи, у службовій обстановці, а також до старших за віком та незнайомих людей); 2) проблема «Ім'я чи Ім'я і По батькові?» (ділова сфера спілкування передбачає згідно з мовним етикетом звернення до адресата на ім'я та по батькові); 3) проблема розмежування конотацій ввічливості (ввічливість передбачає скромність у манерах спілкування, а скромність передбачає бути поштивим [Л.А. Сергієвська, Л.А. Мелехова, 2019]). З огляду на це прояв ввічливості полягає у підкресленій чемності, вихованості, дотриманні правил пристойності. При цьому основними функціями мовних способів репрезентації ввічливості у професійній сфері є: позначення шанобливого ставлення до співрозмовника; встановлення позитивного контакту з адресатом; створення враження з боку того, хто говорить про себе як про культурну людину, позитивно налаштовану на спілкування. Тому правильний вибір мовного засобу ввічливості у конкретній ситуації сприяє досягненню мети професійної діяльності психолога. Використання ввічливого поведінки з цими семантичними характеристиками залежить від конкретної комунікативної ситуації, а також відповідних прагматичних факторів та спрямоване на успіх професійного спілкування [Л.А. Сергієвська, Л.А. Мелехова, 2019, с. 146].

У науковій літературі закріпився термін «мовленнєвий етикет» як засіб реалізації ввічливості у спілкуванні. «У нашому суспільстві етикет в цілому збігається з загальними вимогами ввічливості. Усе, що в межах ввічливості, є етичним, неввічливість же – синонім неетичності» [С.Є. Трегуб, 2014, с. 84]. Цієї точки зору дотримується Л. Лужецька, яка стверджує, що мовленнєвий етикет вважається центральною ділянкою усієї мовно-поведінкової сфери людини, він охоплює засоби ввічливості, спрямовані на вираження поваги до співбесідників та дотримання власної гідності [Л. Лужецька, 2013]. Також у словнику лінгвістичних термінів зазначено, що мовленнєвий етикет – це національно специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, що рекомендуються для використання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема під час привітання, знайомства, звернення до співбесідника, висловлення подяки, прощання тощо. Кожна ситуація обслуговується в українській мові групою висловлювань, які нерідко утворюють синонімічні ряди: добрий день, здоровенькі були, будь ласка, прошу, до побачення, до зустрічі, прощайте тощо [Д.І. Ганич, І.С. Олійник, 1985]. Тому виокремлення конотативних навичок у структурі навичок професійного спілкування психологів обумовлена динамікою розвитку етикету ввічливості в сучасному професійному спілкуванні, а також появою нових форм вираження шанобливого ставлення до адресата. Ці чинники визначають необхідність досягнення головної мети мовної комунікації – зробити спілкування більш успішним, викликати очікувану реакцію адресата.

Мовленнєвий етикет є невід'ємною частиною будь-якої національної культури, будь-якої національної мови, що відображає основні правила спілкування, які склалися в даному суспільстві, основні поняття про те, що ввічливо чи неввічливо сказати у певній комунікативній ситуації. Особливість одиниць мовленнєвого етикету в тому, що в ньому простежується взаємозв'язок між трьома складовими: мовної, соціальної й культурної. Мовний компонент мовленнєвої етикетної поведінки реалізується у конкретних одиницях цієї мови. Це можуть бути етикетні кліше, для яких фактична функція є основною, або слова та вирази, у яких ця функція виявляється в певних комунікативних ситуаціях. Соціальний компонент пов'язаний з функцією встановлення та підтримки контакту між співрозмовниками, а також зі стандартними комунікативними ситуаціями (звернення, знайомства, вітання, прощання, співчуття). Культурний компонент тісно пов'язаний з двома першими і значно впливає на них. З одного боку, особливості культури, національного мислення не можуть не позначитися в мові загалом і в мовних етикетних засобах зокрема. З іншого боку, кожна нація формує своє поняття ввічливості, вибирає соціально значимі ознаки.

Систему мовленнєвого етикету нації становить сукупність усіх можливих етикетних формул, що є компонентом комунікації і правильне використання яких робить суспільство успішним. С. Трегуб зазначив, що залежно від комунікативних ситуацій (звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиція, порада, згода, відмова, співчуття, комплімент, присяга, похвала тощо), застосовуються ті чи інші етикетні формули [С.Є. Трегуб, 2014]. З огляду на це вирізняються різні етикетні формули, наприклад, формули звертань і вітань, формули вибачення, прохання, подяки, формули прощання та ін. Тому важливою складовою конотативних навичок професійного спілкування психологів є навички спілкування відповідно до визначених етичних норм.

Застосування психологом певних етикетних норм і правил у професійній діяльності забезпечує формування до нього довіри з боку споживача психологічних послуг, регламентацію поведінки в складних етичних ситуаціях, трансляцію цінностей психологічного співтовариства, орієнтацію психологів на соціально значущі цілі, формування професійної ідентичності.

Ураховуючи зміст конотативних навичок професійного спілкування, зазначимо, що психологи повинні використовувати слова обережно, щоб досягти успіху в професійній діяльності. Кожне слово викликає в людей почуття і емоції. Тому доцільно, щоб психолог уникав використання в спілкуванні з клієнтами, колегами, негативних слів, тобто таких слів, як «не можу, неможливо, ніколи тощо». Успішний психолог повинен знати про силу слова, його впливу на співрозмовника. Психолог повинен висловлювати свою думку правильними словами і, тримаючись у певних межах, щоб його коментарі були ефективними та проникливими. Тому психолог, як відправник повідомлення, повинен спочатку визначити межі свого повідомлення, а потім відверто висловити свої очікування співрозмовникам відповідним тоном та словами. Чіткий і промовистий вислів слів психолога змушує співрозмовників слухати з гідністю та готовністю, узагальнювати факти та думати, щоб вирішити проблему та надати коментар без будь-якої напруги чи нудьги. Психологові доречно використовувати ясні, лаконічні, точні, ввічливі, правильні та багаті висловлювання в усному спілкуванні, щоб правильно передати наміри співрозмовників. І ще один важливий момент, на якому варто акцентувати увагу, це те, що неухильне, ретельне додержання правил мовного етикету психологом підтримує його позитивний імідж і престиж професії [С.В. Шевчук, І.В. Клименко, 2011, с. 78].

Висновки. Для успішної реалізації різноманітних форм професійної діяльності психолог повинен відповідати ряду вимог, які сприяють розвитку різноманітних навичок. Серед останніх особливо важливим є формування конотативних навичок професійного спілкування, які допомагають психологові виявляти чемне, ввічливе ставлення до співрозмовників у різних професійних ситуаціях; дотримуватись балансу, рівноваги між інтимністю та дистантністю в професійному спілкуванні; створювати враження про себе як про культурну людину; виражати повагу до співрозмовників і викликати у них очікувану реакцію; ви-

користувати етикетні кліше; мінімізувати негативну оцінку, незгоду, антипатію, при цьому, максимізувати позитивну оцінку інших, згоду між собою й іншим, симпатію; висловлювати свою думку правильними словами та у певних межах, щоб коментарі були ефективними та проникливими; використовувати ясні, лаконічні, точні, ввічливі, правильні висловлювання в усному спілкуванні. Отже, сформованість у майбутніх психологів конотативних навичок професійного спілкування сприяє успішності надання психологічної допомоги людям у ситуаціях, коли вони стикаються з проблемами.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в діагностиці наявного рівня сформованості конотативних навичок професійного спілкування майбутніх психологів та розробці педагогічних умов формування означених навичок.

Список використаних джерел

Амеліна, С.М. (2014). Конотативна еквівалентність у перекладі. *Філологічні студії*, 11, 5–14.

Андреев, В.О. (2022). Розвиток навичок професійного спілкування викладачів коледжу мистецького спрямування в умовах методичної роботи (Дис. докт. філософії). ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро.

Ганич, Д.І., Олійник, І.С. (1985). *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вища школа.

Лужецька, Л. (2013). Мовний етикет і його роль у становленні мовленнєво компетентної особистості майбутнього вчителя початкових класів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*, 508–515.

Малая, О.Ю. (2008). Реалізація мовленнєвих стратегій ввічливості у дискурсі німецькомовних інтернет-форумів. (Дис. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків.

Професійний стандарт за професією «Практичний психолог закладу освіти». Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2020.

Професійний стандарт за професією «Практичний психолог (соціальна сфера)». Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2021.

Психологічне консультування: основні етапи (2012). ОСВІТА.UA. Відновлено з <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29097/>

Сергиевская, Л.А., Мелехова, Л.А. Коннотации вежливости в деловой речи. *Филологические и педагогические аспекты гуманитарного образования в неязыковых вузах: матер. III Межрегион. науч.-практ. конф. с междунар. участием*, 2019. С. 141–146.

Серебрякова, В.В. (2019). Ввічливість як соціокультурний і мовний феномен. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 39 (2), 86–89. DOI: 10.32841/2409-1154.2019.39.2.22

Словник літературознавчих термінів. Відновлено з <https://ukrlit.net/info/dict/619yl.html>

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2019). Київ, Міністерство освіти і науки України.

Трегуб, С.Є. (2014). Мовленнєвий етикет як норма соціальної поведінки майбутнього фармацевта. *Педагогіка: традиції та інновації: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Херсон: Гельветика*, 82–85.

Шевчук, С.В., Клименко, І.В. (2011). *Українська мова за професійним спрямуванням*. Київ: Алєрта.

Brown, P., Stephen, L. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grice, H.P. (1975). *Logic and Conversation*. In D. Davidson & G. Harman (Ed.), *The Logic of Grammar* (pp. 64–75). CA: Encino.

Kurbanova M.A. (2020). Expression of connotation through nonverbal elements in children's communication. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24 (6), 9222–9228. Retrieved from https://tsuull.uz/sites/default/files/pr260924_1.pdf

Lakoff, G. (1970). Linguistics and natural logic. *Synthese*, 22 (1–2), 151–271.

Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. London: Longman.

References

- Amelina, S.M. *Konototyvna ekvivalentnist u perekladi* [Connotative equivalence in translation]. *Filolohichni studii* [Philological studies], 2014, no. 11, pp. 5–14.
- Andrieiev, V.O. (2022). *Rozvytok navychok profesiinoho spilkuvannia vykladachiv koledzhu mystetskoho spriamuvannia v umovakh metodychnoi roboty*. Diss. dokt. filosofii [Development of professional communication skills of art college teachers in the conditions of methodical work. PhD. sci. diss.]. Dnipro, 389 p.
- Brown, P., Stephen, L. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge, Cambridge University Press, 345 p.
- Grice, H.P. (1975). *Logic and Conversation*. In D. Davidson & G. Harman (Ed.), *The Logic of Grammar*. Encino, CA, pp. 64–75.
- Hanych, D.I., Oliinyk, I.S. (1985). *Slovnnyk linhvistychnykh terminiv* [Dictionary of linguistic terms]. Kyiv, Vyshcha shkola Publ., 360 p.
- Kurbanova, M.A. Expression of connotation through nonverbal elements in children's communication. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 2020, vol. 24, issue 6, pp. 9222–9228. Available at: https://tsuull.uz/sites/default/files/pr260924_1.pdf (Accessed 12 February 2023)
- Lakoff, G. Linguistics and natural logic. *Synthese*, 1970, vol. 22, issue 1–2, pp. 151–271.
- Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. London, Longman, 250 p.
- Luzhetska, L. *Movnyi etyket i ioho rol u stanovlenni movlennievo kompetentnoi osobystosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv* [Language etiquette and its role in the formation of a speech-competent personality of the future primary school teacher]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymyri* [Native word in ethnocultural dimension], 2013, pp. 508–515.
- Malaia, O.Yu. (2008). *Realizatsiia movlennievnykh stratehii vvichlyvosti u dyskursi nimetskomovnykh internet-forumiv*. Diss. kand. filoloh. nauk [The implementation of speech strategies of politeness in the discourse of German-language Internet forums. Cand. of philol. sci. diss.]. Kharkiv, 231 p.
- Profesiynyi standart za profesiieiu "Praktychnyi psykholoh zakladu osvity"* (2020) [Professional standard for the profession "Practical psychologist of an educational institution"]. Kyiv, Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy, 31 p.
- Profesiynyi standart za profesiieiu "Praktychnyi psykholoh (sotsialna sfera)"* (2021) [Professional standard for the profession "Practical psychologist (social sphere)"]. Kyiv, Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy, 24 p.
- Psykholohichne konsultuvannia: osnovni etapy* (2012). [Psychological counseling: main stages]. *Osvita.ua* [Education.ua]. Available at: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29097/> (Accessed 10 March 2023).
- Serebriakova, V.V. *Vvichlyvist yak sotsiokulturnyi i movnyi fenomen* [Politeness as a socio-cultural and language phenomenon]. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 2019, vol. 2, no. 39, pp. 86–89. DOI: 10.32841/2409-1154.2019.39.2.22
- Sergievskaiia, L.A., Melekhova, L.A. (2019). *Konnotatsii vezhlivoi rechi* [Connotations of politeness in business]. *Materialy III mezhregionalnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii "Filologicheskie i pedagogicheskie aspekty gumanitarnogo obrazovannia v neiazykovykh vuzakh"* [Proc. 3rd Int. Conf. "Philological and pedagogical aspects of humanitarian education in non-linguistic universities"], pp. 141–146.
- Shevchuk, S.V., Klymenko, I.V. (2011). *Ukrainska mova za profesiynym spriamuvanniam* [Ukrainian for professional purposes], Kyiv, Alerta, 694 p.
- Slovnnyk literaturoznavchykh terminiv* [Dictionary of literary terms]. Available at: <https://ukrlit.net/info/dict/619yl.html> (Accessed 22 March 2023).
- Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 053 "Psykholohiia" dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity* (2019). [Standard of higher education in specialty 053 «Psychology» for the first (bachelor's) level of higher education]. Kyiv, Ministerstvo osvity s nauki Ukrainy, 24 p.
- Trehub, C.Ye. (2014). *Movlennievnyi etyket yak norma sotsialnoi povedinky farmatsevtva* [Speech etiquette as a norm of social behavior of the future pharmacist]. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Pedahohika: nradytsii ta innovatsii"* [Proc. Int. Conf. "Pedagogy: traditions and innovations"]. Kherson, pp. 82–85.

CONTENT OF CONNOTATIVE SKILLS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Lebid Olha, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Innovative Technologies on Pedagogics, Psychology and Social Work, Alfred Nobel University, Dnipro
E-mail: swan_ov@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6861-105X

Hrytskevych Polina, Lecturer of the Department of Foreign Languages, Alfred Nobel University, Dnipro

E-mail: polinagrytskevych@duan.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-3887-4187

DOI: 10.32342/2522-4115-2023-1-25-7

Keywords: skills, communication, professional communication, professional communication skills, connotative skills, connotations, politeness, etiquette norms.

The article analyses the problems of connotative skills of professional communication of future psychologists. The purpose of the article is to study and theoretically substantiate the content of future psychologists' connotative professional communication skills. Based on the theoretical analysis, it is proved that for the successful implementation of various forms of professional activity, a psychologist must have well-developed connotative skills of professional communication. Based on the study of the problems of interpersonal communication, features of professional communication of future specialists, the essence and structural components of professional communication of psychologists, the formation of professional communication of future specialists, the content of professional communication skills of future specialists, the essence of the concept of "connotation", as well as the connotative aspect of professional speech, we conducted a theoretical study to substantiate the content of connotative skills of professional communication of future psychologists. It has been determined that professional communication skills are the methods and techniques of communication formed on the basis of acquired knowledge, skills and practical experience, aimed at realizing the communicative function of professional activity. The analysis of the content of the professional standards "Practical Psychologist of an Educational Institution" and "Practical Psychologist (Social Sphere)" proved the importance of developing connotative skills of professional communication in psychologists. The standards state that a psychologist should have the ability to carry out communication activities; understand, express and interpret concepts, facts, thoughts, feelings both orally and in writing, listen, speak, read and write in appropriate social and cultural contexts; apply methods of social and psychological communication. The article proves that for the successful implementation of various forms of professional activity, a psychologist must meet a number of requirements that contribute to the development of various skills. Among the latter, it is especially important to form connotative skills of professional communication, which help a psychologist to show a polite, courteous attitude to interlocutors in various professional situations; to maintain a balance, a balance between intimacy and distance in professional communication; to create an impression of oneself as a cultured person; to express respect for interlocutors and evoke the expected reaction from them; use etiquette clichés; minimize negative evaluation, disagreement, antipathy, while maximizing positive evaluation of others, agreement between oneself and others, sympathy; express one's opinion with the right words and within a certain framework so that comments are effective and insightful; use clear, concise, accurate, polite, correct statements in oral communication. The formation of future psychologists' connotative professional communication skills contributes to the success of providing psychological assistance to people in situations where they face their problems. Prospects for further research are seen in the diagnosis of the current level of development of future psychologists' connotative professional communication skills and the development of pedagogical conditions for the formation of these skills.

Одержано 27.01.2023.